

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**з підготовки до практичних занять,
самостійної та індивідуальної роботи з**

освітнього компонента «Девіантна поведінка: профілактика проявів» для
здобувачів спеціальності С4 «Психологія»
на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти
очної (денної) та заочної форми здобуття вищої освіти

РЕКОМЕНДОВАНО

на засіданні кафедри публічного управління та
адміністрування

Навчально-наукового юридичного інституту
(протокол № 2 від 21.10.2025р.)

ПОГОДЖЕНО

на засіданні Науково-методичної ради

Державного університету економіки і
технологій

(протокол № 3 від 21.10.2025р.)

м. Кривий Ріг – 2025 р.

Методичні вказівки з підготовки до практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи з освітнього компонента «Девіантна поведінка: профілактика проявів» для здобувачів спеціальності С4 «Психологія» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти денної та заочної форми здобуття вищої освіти / укладачі: М. ТЮГАНОВА, Кривий Ріг, ДУЕТ, 2025 р. 26 с.

Укладачі: Марія ТЮГАНОВА, асистент кафедри публічного управління та адміністрування, ННЮІ,

Відповідальний за випуск: Марія ТЮГАНОВА, асистент кафедри публічного управління та адміністрування, ННЮІ

Методичні вказівки з підготовки до практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи з освітнього компонента «Девіантна поведінка: профілактика проявів» для здобувачів спеціальності С4 «Психологія» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти очної (денної) та заочної форми здобуття вищої освіти. Метою методичних вказівок є забезпечення чіткого навчально-методичного супроводу для опанування курсу, що допомагає студентам сформулювати глибоке розуміння поняття девіантна поведінка, розвинути навички професійного аналізу ситуацій, застосування правових механізмів захисту та надання психологічної підтримки постраждалим, а також сформулювати етичне, емпатійне й толерантне ставлення до складних соціально-психологічних явищ. Методичні вказівки містить перелік питань, що виносяться на обговорення, відповідно до тем практичного заняття, самостійної та індивідуальної роботи, перелік рекомендованої літератури.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Перелік завдань з підготовки до практичних занять та самостійної та індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти	12
Поточне та підсумкове оцінювання	17
Перелік питань для підготовки до підсумкового оцінювання	23
Список використаних джерел	25

ВСТУП

Актуальність. У сучасному суспільстві проблема девіантної поведінки набуває все більшої актуальності через зростання кількості проявів агресії, залежностей, правопорушень та інших форм соціальної дезадаптації серед різних вікових категорій, зокрема дітей і підлітків. Девіації негативно впливають не лише на окрему особу, але й на соціальне середовище загалом, спричиняючи загрозу соціальній стабільності та безпеці. У зв'язку з цим особливо важливо формувати у фахівців-психологів глибоке розуміння механізмів виникнення девіантної поведінки та ефективних шляхів її попередження. Дисципліна сприяє розвитку професійної компетентності щодо діагностики, профілактики та корекції девіантної поведінки, що є необхідною умовою для успішної роботи в закладах освіти, соціального захисту, правоохоронних структурах та інших сферах, де виникає потреба у роботі з ризиковими групами.

Метою навчальної дисципліни «Девіантна поведінка: профілактика проявів» - ознайомлення здобувачів із ключовими теоретичними підходами до вивчення девіантної поведінки, формування цілісного уявлення про природу, причини та форми девіантних проявів у сучасному суспільстві, а також розвиток практичних навичок щодо ефективної профілактики, діагностики та корекції девіантної поведінки.

Завдання дисципліни «Девіантна поведінка: профілактика проявів»: ознайомити здобувачів із поняттям девіантної поведінки, її ознаками, видами, рівнями та етапами розвитку; проаналізувати основні соціально-психологічні теорії, що пояснюють виникнення девіацій; розкрити особливості впливу середовища (родинного, шкільного, мікросоціального) на формування девіантної поведінки; сформувати знання про категорії осіб, що належать до груп ризику, та типові моделі їх поведінки; ознайомити з видами, принципами та технологіями профілактики девіантної поведінки в роботі психолога; розвивати практичні навички з організації індивідуальної профілактичної та консультативної роботи з особами, схильними до девіацій; формувати етичну та правову компетентність майбутнього фахівця у контексті роботи з девіантними особами; активізувати готовність до міждисциплінарної співпраці в процесі подолання девіантної поведінки.

В процесі вивчення освітнього компонента «Девіантна поведінка: профілактика проявів» здобувач освіти набуває таких компетентностей і результатів навчання:

C. LIST OF COMPETENCIES AND STUDIED TARGETED RESULTS / ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Інтегральна компетентність (ІК)

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

**Загальні
компетентності (ЗК)**

ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК03. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК04. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК05. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК06. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК07. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК08. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК09. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

**Спеціальні (фахові,
предметні)
компетентності (СК)**

Програмні результати
навчання (ПР)

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову, в т.ч. особам, які отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни).

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

ПР8. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.

ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання (зокрема, щодо організації заходів раннього втручання).

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію,

модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій (в т.ч. у роботі з особами, що отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни).

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

Метою методичних рекомендацій є надання допомоги здобувачам вищої освіти сформувати систему теоретичних знань та практичних навичок застосування основних положень правового регулювання суспільних відносин у сфері створення, збирання, обробки, зберігання, поширення та використання інформації, а також захисту прав і свобод людини в інформаційному просторі.

Тема 1. Структура і типологія девіантної поведінки.

1. Поняття девіації у психології.
2. Загальна характеристика девіантної поведінки.
3. Співвідношення понять «нормальна поведінка» та «девіантна поведінка».
4. Проблеми співвідношення біологічного і соціального у процесі формування девіантної поведінки.

Запитання для самоконтролю:

1. Як визначається поняття «девіантна поведінка» в психології, та чим воно відрізняється від «нормальної поведінки»?
2. Які основні типи девіантної поведінки виокремлюються в науковій літературі?
3. У чому полягає складність визначення меж між нормою та девіацією в соціально-психологічному контексті?

4. Як взаємодіють біологічні та соціальні чинники у процесі формування девіантної поведінки?

5. Яка структура девіантної поведінки та як вона проявляється на різних рівнях особистості?

Опрацювання літератури:

основна: 1-11.

додаткова: 1-8.

Тема 2. Вікові варіанти девіації. Віктимна поведінка.

1. Особистісні особливості дітей і підлітків з девіантною поведінкою.

2. Демонстративність, негативна та позитивна самопрезентація, гіперсоціальність, тривожність, відхід від діяльності, соціальна дезорієнтація, сімейна та групова ізоляція.

3. Психологічна характеристика віктимної поведінки. Психологія жертви.

Запитання для самоконтролю:

1. Які особистісні особливості притаманні дітям і підліткам з девіантною поведінкою?

2. У чому полягають основні прояви демонстративної, гіперсоціальної та тривожної поведінки в підлітковому віці?

3. Як поняття віктимної поведінки пов'язане з психологією жертви?

4. Які чинники сприяють формуванню віктимної поведінки у дітей та підлітків?

5. Як соціальна дезорієнтація, сімейна або групова ізоляція впливають на розвиток девіантної поведінки?

Опрацювання літератури:

основна: 1-5, 7-9, 11.

додаткова: 1-8.

Тема 3. Загальна характеристика адиктивної (залежної) поведінки.

Хімічні залежності.

1. Адиктивна поведінка: причини та види адикцій.

2. Психологічний зміст залежної поведінки.

3. Механізми виникнення залежності.

4. Поняття про психоактивні речовини (ПАР) та наркотичні речовини, їх властивості, механізм впливу на психіку людини та організм.

Запитання для самоконтролю:

1. Що таке адиктивна поведінка та які її основні види виокремлюють у психології?

2. Які психологічні причини найчастіше лежать в основі формування залежної поведінки?

3. У чому полягає механізм виникнення хімічної залежності на рівні психіки та поведінки?

4. Чим відрізняються психоактивні речовини від наркотичних, і як вони впливають на психіку та організм людини?

5. Які ознаки свідчать про наявність хімічної залежності у людини на різних стадіях її розвитку?

Опрацювання літератури:

основна: 1-5, 7-9, 11.

додаткова: 1-8.

Тема 4. Нехімічні залежності. Харчові адикції.

1. Окремі різновиди нехімічних залежностей (трудоголізм, гемблінг, геймзалежність, Інтернет-залежність, залежність від ідеологій): ознаки, причини появи, соціальні наслідки.

2. Співзалежність.

3. Харчові адикції: загальні ознаки, причини появи.

Запитання для самоконтролю:

1. Які види нехімічних залежностей ви знаєте та які спільні ознаки їм притаманні?

2. У чому полягає психологічна суть трудоголізму, гемблінгу та Інтернет-залежності?

3. Які соціальні наслідки можуть спричинити нехімічні адикції для особистості та її оточення?

4. Що таке співзалежність і як вона проявляється у взаємодії з особами, які мають адиктивну поведінку?

5. Які психологічні та соціальні чинники сприяють формуванню харчових залежностей (переїдання, анорексія, булімія)?

Опрацювання літератури:

основна: 1-5, 7-9, 11.

додаткова: 1-8.

Тема 5. Агресивна поведінка як форма прояву девіації.

1. Основні підходи до пояснення природи агресивної поведінки: фрустраційні теорії; теорія соціального научіння; особливості агресивної поведінки у дитячому віці.

2. Умови формування агресивної поведінки.

Запитання для самоконтролю:

1. Які основні теоретичні підходи пояснюють природу агресивної поведінки?

2. У чому полягає суть фрустраційної теорії агресії та як вона пояснює виникнення агресії?

3. Як теорія соціального научіння інтерпретує формування агресивної поведінки?

4. Які особливості має агресивна поведінка у дітей та які чинники впливають на її прояв?

5. Які соціальні, психологічні та сімейні умови сприяють формуванню агресивної поведінки у підлітків?

Опрацювання літератури:

основна: 1-5, 7-9, 11.

додаткова: 1-8.

Тема 6. Делінквентна поведінка.

1. Ризикована поведінка.

2. Делінквентна поведінка: причини та види правопорушень.

3. Антисоціальна особистість.

4. Протиправна мотивація та асоціальна спрямованість як механізми виникнення делінквентної поведінки.

Запитання для самоконтролю:

1. Що таке делінквентна поведінка і які основні види правопорушень їй притаманні?

2. Які причини та фактори сприяють виникненню ризикованої та делінквентної поведінки?

3. Які характеристики притаманні антисоціальній особистості?

4. Як протиправна мотивація і асоціальна спрямованість впливають на формування делінквентної поведінки?

5. Чим делінквентна поведінка відрізняється від інших форм девіантної поведінки?

Опрацювання літератури:

основна: 1-5, 7-9, 11.

додаткова: 1-8.

Тема 7. Суїцидальна поведінка.

1. Психологія суїцидальної поведінки.

2. Поняття про самоушкоджуючу поведінку та суїциду.

3. Фактори, що сприяють виникненню суїцидальних думок.

Запитання для самоконтролю:

1. Як визначається суїцидальна поведінка та чим вона відрізняється від самоушкоджуючої?

2. Які основні психологічні фактори сприяють виникненню суїцидальних думок?

3. Які типи самоушкоджуючої поведінки виділяють у психології?

4. Як можна розпізнати ознаки ризику суїциду у людини?

5. Які методи психологічної підтримки застосовуються для попередження суїцидальної поведінки?

Опрацювання літератури:

основна: 1-11.

додаткова: 1-8.

Тема 8. Основи профілактики та корекції девіантної поведінки.

Специфіка психологічної роботи з девіантною поведінкою. Обрання та застосування валідного і надійного психодіагностичного інструментарію (тести,

опитувальники, проєктивні методики тощо) для оцінки девіантної поведінки та розробки індивідуальних планів корекції і профілактики, зокрема при роботі з особами, що пережили психологічні травми. Мотиваційний діалог. Попередження прямих та опосередкованих десоціалізуючих впливів сім'ї. Психолого-педагогічна підтримка дезадаптованих школярів.

Запитання для самоконтролю:

1. Які особливості психологічної роботи з особами, що проявляють девіантну поведінку?
2. Які психодіагностичні методики використовуються для оцінки девіантної поведінки?
3. Що таке мотиваційний діалог і яку роль він відіграє в профілактиці девіантності?
4. Які способи попередження десоціалізуючих впливів сім'ї на дитину існують?
5. Які підходи до психолого-педагогічної підтримки дезадаптованих школярів є найбільш ефективними?

Опрацювання літератури:

основна: 1-11.

додаткова: 1-8.

Тема 9. Корекційно-реабілітаційний напрям з подолання поведінкових девіацій.

Об'єкти корекційно-реабілітаційної роботи. Розробка та аргументування способів вирішення психологічних проблем і організація заходів раннього втручання для подолання поведінкових девіацій. Адміністративне регулювання корекційно-реабілітаційною роботою, принципи організації й контролю реабілітаційної роботи, методи і презентації, питання, вправи, тести методики корекційно-реабілітаційної соціально-педагогічної роботи, специфіку проведення власне соціальної, соціально-медичної, соціально-педагогічної, соціально-психологічної патронажної роботи.

Запитання для самоконтролю:

1. Хто є об'єктами корекційно-реабілітаційної роботи з девіантною поведінкою?
2. Які основні принципи організації та контролю корекційно-реабілітаційної роботи?
3. Які методи соціальної, соціально-медичної та соціально-психологічної патронажної роботи застосовуються в реабілітації?
4. Як здійснюється розробка індивідуальних планів втручання для подолання девіантної поведінки?
5. Яким чином адміністративне регулювання впливає на ефективність реабілітаційних заходів?

Опрацювання літератури:

основна: 1-11.

додаткова: 1-8.

ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Завдання 1.

1. Пройдіть та проаналізуйте свої результати. Тест на адикцію визначає схильність людини до 13 видів залежностей (Лозової Г.В.)

2. Пройдіть та проаналізуйте свої результати. Дослідження схильності до ризику (за О. Шмельовим)

Задача 1.

Виберіть три задачі та обґрунтуйте їх рішення.

1) Студентка 2-го курсу зайнялася продажем косметики. Перестала відвідувати заняття, ходити на дискотеки, дозвілля почала присвячувати семінарам та зібранням представників сітьового маркетингу. Різко погіршилася успішність навчання. Крім косметики та бізнесу, ні про що більше говорити й думати не хоче. Батьки в розпачі.

2) Учень 9-го класу є надзвичайно замкнутим, соромиться своїх однолітків, не бере участі в позакласних заходах. Серед товаришів у нього тільки дорослі люди. Це він пояснює тим, що однолітки його не розуміють і йому нема про що з ними розмовляти.

3) Студентка 3-го курсу взимку не носить верхнього одягу, незважаючи на мороз і холод. Щороку хворіє на запалення легенів, але одягатися все одно відмовляється.

4) Учень 10-го класу вирішив стати біологом. Він ловить тварин і робить їх розтин, вивчаючи таким чином їхню будову. Вважає, що інакше цю науку вивчити не можна.

5) Жінка середнього віку, мати двох дітей, почала ходити до секти. Відмовилася їсти багато продуктів, перестала цікавитися звичними справами. Хочє покинути роботу, аби більше часу було на молитви та релігійні зібрання. Всіх знайомих запрошує на свої зібрання і до своєї общини.

6) Після того, як 20-річного юнака покинула дівчина, він довгий час страждав, а потім за компанію з другом пішов "знімати" дівчат. Тепер він міняє дівчат мало не щодня, одночасно зустрічається з кількома, говорить, що тепер відчув себе справжнім чоловіком.

7) Студентка коледжу їсть чотири рази на день. Крім звичайної їжі з трьох страв, щодня з'їдає півбатона, кілька тістечок, кілограм цукерок, бутерброди, фрукти, кілька плиток шоколаду, млинці та ін.

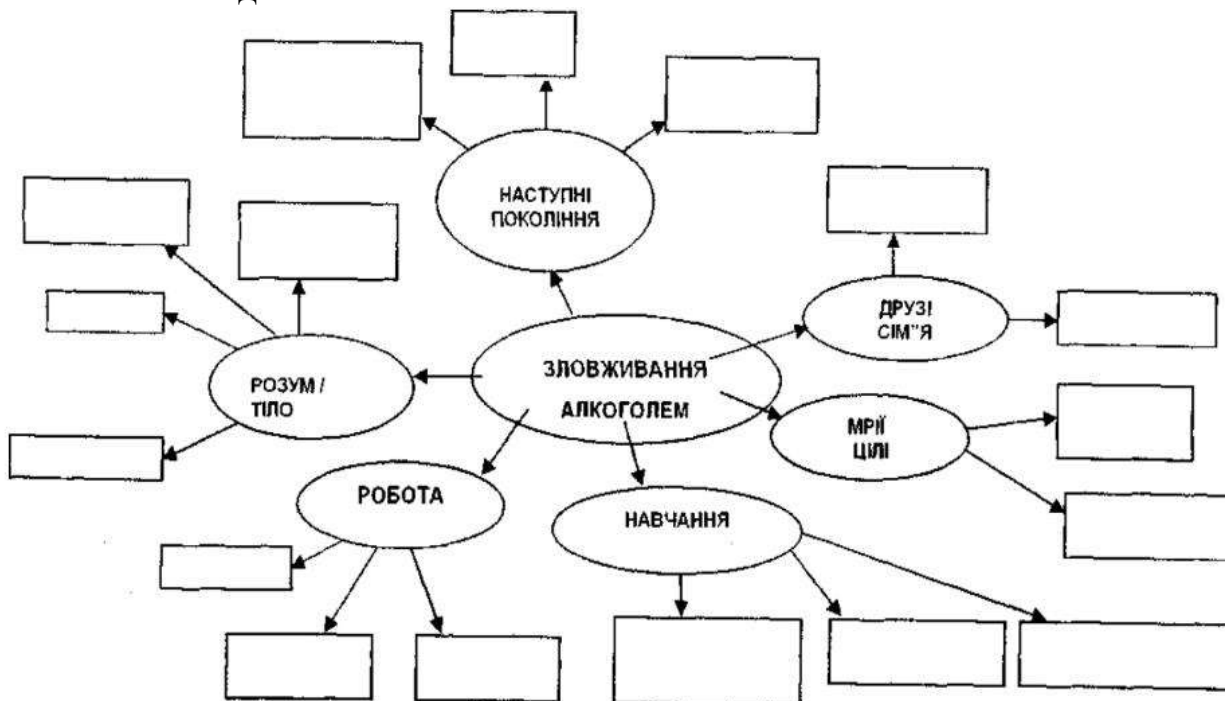
8) Підліток 14 років входить до фанклубу футбольної команди. Ходить на всі матчі, носить з собою бейсбольну бити, одягається в чорний одяг, обличчя ховає за високим коміром. Виявляє ненависть до фанів інших команд, кілька разів був затриманий у вуличній бійці.

9) 8-річна дівчинка заїкається. Особливо, коли хвилюється, розмовляє з незнайомими або має відповідати перед класом. Батьки водили її кілька разів до невропатолога, але це не допомогло.

10) 40-річний чоловік, колишній військовий, після відставки влаштувався на нову роботу і почав палити. Пояснює це тим, що раніше не палив, бо ніхто з його друзів і колег не палив, а зараз колеги інші, всі ходять на "перекури".

Завдання 2.

Заповніть схему "Наслідки зловживання алкоголем". Вкажіть ті сфери життєдіяльності, які не вказані у схемі, але в яких також можуть виявлятися негативні наслідки вживання алкоголю.

Задача 2.

Виберіть одну з задач та обґрунтуйте її рішення.

1. Під час масового соціального дослідження дорослим людям ставили запитання, чи переконали їх матеріали науковців про те, що паління призводить до раку легенів. Позитивну відповідь дали 54% тих, хто не палить, і лише 28% курців. Завдання: Яким психологічним явищем можна пояснити ці результати? Запропонуйте ефективні заходи психопрофілактики паління з урахуванням цих явищ.

2. Коли нам стало відомо, що наш сусід, Ростислав Борисович, виявився наркоманом, ми не повірили. Адже наркомани – це бандити, спадкові злочинці! А Ростислав Борисович – така шанована людина! З хорошої сім'ї, в домі всього вдосталь. І сам герой: усе життя на військовій службі, брав участь у боях в Афганістані, був тяжко поранений, довго лікувався. А який він чемний, вихований, і взагалі, нормальний на вигляд! Ну хіба це може бути, що така людина – наркоман? Завдання: Чи може бути Ростислав Борисович наркоманом? Якщо так, то на якій стадії? Які причини виникнення наркоманії є найімовірнішими у цьому випадку?

3. Студент 3-го курсу Г.Н. щотижня ходить на дискотеки, де молодь часто випиває. В гуртожитку теж є багато друзів, з якими можна гарно відсвяткувати

будь-яке свято. Раніше, коли Г.Н. вживав хоч маленьку дозу алкоголю, його нудило, боліла голова і погіршувався настрій. Тепер він може випити значно більше, ніж раніше, не так п'яніє. На дискотеці тепер без алкоголю робити нічого. Завдання: Чим пояснюються зміни, які відбулися зі студентом? Чи наявні у студента прояви залежності? Поясніть відповідь. Який прогноз можна дати щодо його подальшої долі?

Завдання 3.

Зробіть анатацію на наступну статтю (1 сторінку). Камінська О. В. Емпіричне дослідження кіберсексуальної залежності як виду інтернет-адикції. URL : <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i26/36.pdf>

Задача 3.

Виберіть одну з задач та обґрунтуйте її рішення.

1. Наталка, 13 років. Звернулася вчителька зі скаргою на зниження успішності, роздратованість, непритомність під час уроку. Із бесіди з мамою з'ясувалося, що в дівчинки було дещо прискорене статеве дозрівання – перша менструація в 11 років. Вона страждала від надлишкової ваги – при зрості 150 см вага була 60 кг. У цьому навчальному році в школі змінився учитель фізкультури, прийшов "молодий і суворий". Він почав глузувати з Наталчиної фігури, з її низьких досягнень із фізкультури. З інших предметів дівчинка встигала на "відмінно", готувала домашні завдання по 3–4 години на день. Після зауважень учителя Наталка вирішила "виправити фігуру", посилено займатися фізкультурою та дієтою. В результаті дівчинка має вагу 30 кг, припинилися менструації. Незважаючи на це, вона виконує протягом дня по 100 присідань, готує домашні завдання стоячи, обмежує себе в їжі – вживає в основному капусту та огірки, п'є чай без цукру. На вмовляння матері з'їсти що-небудь реагує гнівом або плачем. Хворою себе дівчинка не вважає, а мати не хоче показати її лікарю, "щоб не образити доньку".

При патопсихологічному обстеженні зафіксована виснажуваність психічних процесів. Обсяг та концентрація уваги не порушені, переключення утруднене. Механічне та смислове запам'ятовування успішне. Порушень мислення та інтелекту не помічається. Самооцінка висока за параметром "розум", "характер", "товариськість"; низька за параметрами "врода" і "щастя". При виконанні методики "Минуле – сучасне – майбутнє" дівчинка описує себе в минулому як "гладку, ненажеру, потвору", в теперішньому – "нормальну, слабку, плаксиву", в майбутньому – "струнку, вродливу, спокійну". При описуванні картин ТАТ усі описи пов'язані з проблемою їжі: персонажі годують один одного, обговорюють смачні страви. Улюбленим заняттям дівчинки є приготування страв, прикрашання столу. При дослідженні за ПДО виявлена виражена акцентуація істероїдного та епілептоїдного типу.

Завдання: З чим може бути пов'язане схуднення? Дайте психологічне пояснення даного явища. Яких заходів необхідно вжити?

2. Порядний сім'янин, батько двох дітей почав відвідувати ігрові автомати, витратити на них дуже багато грошей. Менше уваги став приділяти сім'ї,

почалися сварки, скандали. Натомість чоловік ще більше "занурився" в ігри на автоматах, позичив велику суму грошей. Дружина поставила чоловіка перед фактом: "Або я, або автомати!"

Завдання: Дайте психологічне пояснення поведінки чоловіка. Які ознаки психологічної залежності наявні у нього? Поясніть відповідь. Чи правильно, на вашу думку, повела себе в даній ситуації дружина? Поясніть відповідь. Як, на вашу думку, в даному випадку рідним і близьким можна психологічно грамотно побудувати стосунки з такою людиною?

Завдання 4.

Проаналізуйте, які методи та форми роботи ЗМІ можна використати для профілактики девіантної поведінки.

Задача 4.

Виберіть одну з задач та обґрунтуйте її рішення.

1. У Європі проблемі мобінгу в службових колективах приділяють дуже багато уваги. Так, у Скандинавських країнах мобінг оговорюється в трудових договорах. У Німеччині багато фірм при прийомі на роботу нового співробітника підписують з ним антимобінгову угоду, де дається чітке визначення мобінгу та рекомендації з приводу того, до кого звертатися в таких випадках. У разі, якщо мобінг дійсно мав місце, роботодавець виплачує об'єкту психологічного терору чималу матеріальну компенсацію.

У ряді країн (Аргентина, Канада, США, Австралія, Колумбія, Німеччина, Бельгія, Франція, Фінляндія, Польща і Швеція) боротьба з мобінгом активно ведеться на законодавчому рівні. У цих країнах або прийняті закони про моральне переслідування на робочому місці, або змінені вже існуючі в рамках боротьби з неправомірною поведінкою на робочому місці.

Завдання: Як ви розумієте поняття «мобінг»? Які психологічні складові цього явища? Чи підтримуєте ви політику запобігання мобінгу в колективах на законодавчому рівні? Поясніть відповідь. Запропонуйте заходи психопрофілактики мобінгу в колективах, а також заходи, які можна провести з його жертвами. Охарактеризуйте форму, рівень, вид і т.ін. цих заходів.

2. У Голландії зараз успішно завершився експеримент із втілення нового методу боротьби з наркоманією. Суть його полягає в тому, що робота ведеться у трьох напрямках: антинаркотична просвіта і виховання усіх верств населення, особливо молоді, дітей і підлітків; офіційне визнання наркоманів хворими людьми, які мають право зареєструватися і приходити до лікарні, де їм зроблять ін'єкцію з відповідною дозою наркотиків; надання всіх умов для бажаючих лікуватися від наркоманії.

Вказані заходи дозволили покінчити з наркобізнесом, вирішити проблему обліку наркоживання, знизити відсоток населення, що вживає наркотики.

Завдання: Чим можна пояснити позитивні результати експерименту в Голландії? Чи доцільно проводити такий експеримент у нас? Поясніть відповідь.

Завдання 5.

Поясніть особливості роботи груп Анонімних Алкоголіків та Анонімних наркоманів (АА та АН).

Завдання 6.

Розкрити психологічний портрет одного з героїв.

1. Реквієм за мрією (2000 рік)
2. Трамвай „Бажання“ (1951 рік)
3. 28 днів (2000 рік)
4. На голці (1996 рік)
5. Філомена (2013 рік)
6. Листоноша завжди дзвонить двічі (1981 рік)
7. Зірка народилася (2018 рік)
8. Вічне сьйво чистого розуму (2004 рік)
9. Дівчина, яка грала з вогнем (2009 рік)
10. Боєць (2010 рік)
11. Глибоке синє море (2011 рік)
12. Шкіра, в якій я живу (2011 рік)
13. Грішники і святі (2011 рік)
14. Джиа (1998 рік)
15. Щоденник майбутнього (2011 рік)
16. далласький клуб покупців (2013)
17. Кокаїн (2001)

Завдання 7.

Есе (на одну з тем)

1. Розуміння девіації в соціологічній науці.
2. Жебрацтво як соціально-нейтральна форма девіантної поведінки.
3. Історія формування та розвитку теорії Чезаре Ломброзо.
4. Особливості агресивної поведінки підлітків.
5. Як контролювати агресивність дитини.
6. Загальносоціальні та психологічні причини злочинності.
7. Релігійні культури як форма адикції.
8. Паління – особливості виникнення залежності.
9. Етнокультурні складові агресивної поведінки.
10. Самогубство як соціально-філософська категорія.
11. Особливості телефонного консультування при виникненні ризику суїциду.
12. Концепція суїцидальної поведінки А.Г.Амбрумової.
13. Психологічна інтервенція девіантної поведінки
14. Вандалізм та графіті як види агресивної поведінки: прояви, типологія, причини, профілактика
15. Вікові, гендерні та індивідуальні особливості агресивної поведінки
16. Окремі види харчових адикцій: нервова анорексія, невротична булімія.

ПОТОЧНЕ ТА ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ

H. CURRENT AND FINAL EVALUATION / ПОТОЧНЕ ТА ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ

Складові поточного контролю результатів освітньої діяльності здобувачів вищої освіти	Форма підсумкового контролю			
	екзамен		залік	
	за формами навчання		за формами навчання	
	денна	заочна	денна	заочна
Поточний контроль				
Знання, уміння та навички, продемонстровані на аудиторних заняттях	20	10	-	-
Виконання модульних контрольних робіт	10	10	-	-
Виконання і захист завдань самостійної роботи	10	20	-	-
Професійні комунікації за компонентом	5	5	-	-
Наукова робота за компонентом	5	5	-	-
Підсумковий контроль				
	50	50	-	-
УСЬОГО	100	100	-	-

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого здобувача, академічної групи, курсу.

Контроль знань здійснюється у вигляді:

- 1) поточного контролю знань ;
- 2) підсумкового контролю знань .

Поточний контроль знань здобувача є невід'ємною частиною всього навчального процесу і засобом виявлення ступеню засвоєння здобувачем програмного матеріалу.

Підсумковий контроль результатів освітньої діяльності здобувачів вищої освіти

1. На екзамені оцінюванню підлягають:

- володіння категоріальним апаратом, фаховою термінологією та теоретичними знаннями;
- вміння демонструвати практичні навички при розв'язуванні задач, вирішенні ситуацій;
- вміння продемонструвати креативність та системність знань, володіння сучасними методами, методиками при вирішенні практичних питань.

2. Загальна підсумкова оцінка вивчення освітнього компоненту з підсумковим

контролем у формі екзамену складається із суми результатів поточного та підсумкового контролю, яка фіксується в екзаменаційній відомості. Якщо за результатами екзамену здобувач вищої освіти набрав менше 30 балів, вважається, що він не склав екзамен. В цьому випадку підсумкова оцінка складається лише з результатів поточного контролю, яка і фіксується в екзаменаційній відомості.

3. Здобувачі вищої освіти, які за сумарним результатом поточного і підсумкового контролю у формі екзамену набрали від 21 до 59 балів (включно), після належної підготовки мають право повторно скласти екзамен.

Перескладання екзамену з дисципліни дозволяється двічі (вдруге – комісії). У загальному підсумковому оцінюванні рівня результатів освітньої діяльності цих здобувачів вищої освіти враховується результат поточного контролю рівня знань, умінь та навичок.

Здобувачі вищої освіти, які за сумарним результатом поточного і підсумкового контролю у формі екзамену набрали менше 21 бала, не допускаються до повторного складання екзамену.

Вони повинні вивчати освітній компонент за індивідуальним графіком у формі додаткової індивідуально-консультативної роботи, після чого здобувач вищої освіти допускається до перескладання екзамену.

Зміст даного пункту розповсюджується на здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання.

4. Порядок повторного проходження контрольних заходів та повторного вивчення освітнього компоненту регулюється Положенням про порядок повторного проходження контрольних заходів та повторного вивчення дисципліни.

Освітній процес в Університеті відбувається за такими формами:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять в Університеті є:

- 1) лекція;
- 2) лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне, факультативне заняття;
- 3) контактне заняття;
- 4) консультація.

Лекція – це основна форма проведення навчального заняття, що є логічно довершеним, науково обґрунтованим і систематизованим викладом певного наукового чи науково-методичного питання, ілюстрованим за

необхідності засобами наочності та демонстрацією результатів досліджень.

Лекція покликана формувати у здобувачів вищої освіти основи знань з певної наукової галузі, а також визначати напрям, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти з відповідного освітнього компонента.

Лекція повинна охоплювати все нове, що є в законодавчих та інших нормативно-правових актах, у фаховій і навчальній літературі, висвітлювати динаміку змін та актуальні проблемні питання. У процесі викладення лекційного матеріалу можуть використовуватися результати науково-дослідної роботи лектора і викладачів кафедри, лекція повинна мати проблемний характер.

Практичне заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень освітнього компонента і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом виконання практичних завдань.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти – це форма організації освітнього процесу, за якої заплановані завдання виконуються здобувачами вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Метою самостійної роботи є засвоєння в повному обсязі освітньої програми і послідовне формування у здобувачів вищої освіти самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасного фахівця.

У ході самостійної роботи здобувачів вищої освіти має перетворитися на активного учасника освітнього процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

Самостійна робота – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувача вищої освіти, визначається навчальним планом і становить, як правило, не менше як $1/3$ і не більше як $2/3$ загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретного освітнього компонента.

Науково-дослідницька робота – це форма організації наукової та дослідницької роботи здобувачів вищої освіти, за якої вони залучаються до активної самостійної (або під керівництвом викладача) науково-дослідницької діяльності для формування наукового світогляду, розвитку науково-дослідних умінь, навичок творчого вирішення практичних завдань; це форма сприяння молодим дослідникам в опануванні методології та методів наукового пошуку.

Науково-дослідницька робота здобувачів вищої освіти в Університеті відбувається за трьома основними напрямками: науково-дослідницька робота в освітньому процесі; науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти у позанавчальний час; науково-організаційні заходи – конференції, конкурси, олімпіади та ін.

Науково-дослідницька робота здобувачів вищої освіти у освітньому процесі є обов'язковою і визначається навчальними планами і робочими навчальними планами (спеціальні лекційні курси з основ наукових досліджень, різні види навчальних занять з елементами наукових досліджень тощо).

Виконання науково-дослідницької роботи у процесі вивчення освітніх компонентів відбувається за умов оптимального співвідношення репродуктивних і творчих завдань, індивідуальних і колективних форм організації процесу навчання, максимального насичення занять ситуаціями спільної творчої діяльності.

Науково-дослідницька робота здобувачів вищої освіти у позанавчальний час є ефективним засобом об'єктивного вияву обдарованої студентської молоді, реалізації її творчих здібностей, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Індивідуальне завдання – одна з форм самостійної роботи здобувачів вищої освіти, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей здобувачів вищої освіти і має на меті поглиблення, узагальнення і закріплення знань, які здобувачі вищої освіти одержують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

До індивідуальних завдань належать такі: підготовка рефератів, есе, виконання розрахункових, графічних робіт, аналіз практичних ситуацій, підготовка реферативних матеріалів із фахових публікацій, власні дослідження до конференцій, участь в олімпіадах тощо.

Види індивідуальних завдань, терміни їх видачі, виконання і захисту встановлюються кафедрою.

Індивідуальні завдання виконуються здобувачами вищої освіти самостійно з одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт з комплексної тематики кількома здобувачами вищої освіти.

Результати роботи в семестрі оцінюються за 100 бальною системою з подальшим переведенням у 4-бальну та систему ECTS за наступною шкалою:

Розподіл балів, які отримують здобувачі денної форми навчання:

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

В т.ч.: 20 (8*1,35) балів - знання, уміння та навички, продемонстровані на аудиторних заняттях систематичність та активність роботи на практичних заняттях ; 10 (8*0,65) балів - виконання завдань для

самостійної роботи відповідної теми;
10 балів (2*5) модульні
контрольні роботи
5 балів науково-дослідницька
робота
5 балів професійні комунікації за
компонентом

Усього 50 балів за поточний
контроль.

Розподіл балів, які отримують здобувачі заочної форми навчання

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

T1, В т.ч.: 10 балів (4*2,5)

- знання, уміння та навички, продемонстровані на аудиторних заняттях
систематичність та активність роботи на семінарських заняттях ; 20 балів -
виконання і захист завдань для самостійної роботи;

10 балів (2*5) модульні контрольні роботи
5 балів науково-дослідницька
робота
5 балів професійні комунікації за
компонентом

Максимальна кількість балів за поточним контролем складає 50 балів.

Критерії оцінювання відповіді на семінарських
заняттях

Оцінка «відмінно»

Відповідь здобувача базується на самостійному творчому мисленні.
Знання питання, належне висвітлення питання, вміння скласти тезисний план
відповіді і вміло користуватись понятійним апаратом. Відповідь грамотно та
логічно побудована. Здобувач без зволікань дає відповідь на основні та
додаткові питання. Програмний матеріал засвоєно повністю. Ґрунтовні знання
першоджерел, нормативно - правових актів, вміння робити узагальнення та
висновки, використовуючи додаткову літературу.

Оцінка «добре»

Відповідь здобувача базується на самостійному аналізі даного питання.
Належні знання структури тексту, висвітлення матеріалу - грамотно по суті.
Добре засвоєння програмного матеріалу, володіння навичками і засобами
виконання практичних завдань. Можливі несуттєві неточності в поясненні
деяких не основних питань. Знання першоджерел, нормативно-правових актів

та іншої літератури.

Оцінка «задовільно»

Відповідь здобувача ґрунтується на рівні репродуктивного мислення. Слабкі знання структури курсу, допускає помилкові тлумачення термінів, формулювань. Спостерігається порушення послідовності у висвітленні питання. Засвоєно лише основну частину програмного матеріалу. Не достатньо володію знаннями понятійного апарату, нормативно-правового матеріалу, навичками узагальнення та висновків.

Оцінювання семестрової роботи студента здійснюється в межах 100 балів.

Результати роботи в семестрі оцінюються за 100 бальною системою з подальшим переведенням у 4-бальну та систему ECTS за наступною шкалою:

Оцінка за шкалою, що використовується в ДУЕТ	Оцінка за національною шкалою	Оцінка у формі заліку (для вибіркового дисциплін)	Оцінка за шкалою ECTS
90-100	Відмінно	зараховано	A
80-89	Добре	зараховано	B
70-79			C
66-69	Задовільно	зараховано	D
60-65			E
21-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано — з можливістю повторного складання заліку	FX
0-20	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано — з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ

1. Критерії відокремлення девіантної поведінки від соціально прийнятної.
2. Вплив соціальних норм на формування девіантної поведінки.
3. Роль соціалізації у запобіганні девіантності.
4. Фактори, що сприяють стабілізації девіантної поведінки.
5. Взаємодія біологічних і соціальних чинників у виникненні девіації.
6. Особливості прояву девіантності в дитячому віці.
7. Психологічні механізми демонстративної поведінки у підлітків.
8. Вплив гіперсоціальності на адаптацію в соціальному середовищі.
9. Як тривожність підвищує ризик девіантної поведінки?
10. Роль соціальної дезорієнтації в розвитку девіації.
11. Наслідки сімейної та групової ізоляції для підлітків.
12. Механізми формування віктимної поведінки.
13. Соціально-психологічні чинники, що підвищують віктимність.
14. Вплив позитивної та негативної самопрезентації на поведінку.
15. Психологічний зміст залежної поведінки і її функції.
16. Причини хронічності хімічних залежностей.
17. Вплив психоактивних речовин на когнітивні процеси.
18. Як змінюється мотивація особистості під впливом залежності?
19. Соціальні наслідки поширення наркотичної залежності серед молоді.
20. Особливості профілактики хімічних залежностей у різних вікових групах.
21. Психологічні механізми формування нехімічних залежностей.
22. Вплив трудового режиму на психічне здоров'я та соціальні стосунки.
23. Особливості гемблінгу як патологічного азарту.
24. Психологічні особливості Інтернет-залежності у підлітків.
25. Чи може залежність від ідеологій розглядатися як форма адикції?
26. Природа та роль співзалежності у підтримці адиктивної поведінки.
27. Фактори, що сприяють харчовим адикціям.
28. Особливості психотерапії харчових залежностей.
29. Основні теорії агресивної поведінки: порівняльний аналіз.
30. Фрустраційна теорія агресії та її практичне застосування.
31. Як соціальне навчання формує агресивну поведінку?
32. Вплив сімейного середовища на агресивність дитини.
33. Психологічні умови формування агресії у підлітків.
34. Взаємозв'язок делінквентної поведінки і соціальної дезадаптації.
35. Мотиваційні особливості делінквентних підлітків.
36. Характеристика антисоціальної особистості з психологічної точки зору.
37. Соціальне оточення як фактор підтримки делінквентної поведінки.
38. Які психологічні фактори підвищують ризик суїциду?
39. Суїцидальна поведінка у контексті психічних розладів.

40. Методи психологічного виявлення ризику суїциду.
41. Роль самоушкоджувальної поведінки у профілактиці суїцидальних спроб.
42. Використання мотиваційного діалогу у профілактиці девіантності
43. Критерії вибору психодіагностичних інструментів для роботи з девіантами.
44. Методи профілактики девіантної поведінки у сімейному середовищі.
45. Психолого-педагогічна підтримка дезадаптованих школярів.
46. Принципи розробки індивідуальних планів корекції девіантної поведінки.
47. Роль соціально-психологічної патронажної роботи у реабілітації.
48. Методи адміністративного регулювання корекційно-реабілітаційної роботи.
49. Особливості міждисциплінарної взаємодії в подоланні девіантності.
50. Які сучасні виклики стоять перед психологією у профілактиці девіантної поведінки?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна:

1. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 188 с.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. Ч. II. Практична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 193 с.
3. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки /Н.Ю.Максимова. К.: Либідь, 2011 520 С.
4. Папуча М.В. Аномальна поведінка в ранній юності // Папуча М.В. Психологія ранньої юності: навч.-метод. посіб. Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. С. 85-124.
5. Кошова І.В., Кресан О.Д. Психологія девіантної поведінки / Навчально-методичний посібник. Ніжин, 2021. 226 с.
6. Лебедев Д.В., Назаров О.О., Тімченко О.В., Христенко В.Є., Шевченко І.О. Психологія суїцидальної поведінки: Посібник / За заг. ред. проф. О.В.Тімченка. Харків, 2007 – 129 с.
7. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017 – 470 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1412>
8. Седих К.В., Моргун В.Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів. 3-е вид., доп. К.: Видавничий Дім «Слово», 2019 – 272 с.
9. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018 – 300 с.
10. Федоренко Р. П. Психологія суїциду: навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011 – 260 с.
11. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник / О. Л. Христюк. Львів: ЛьвДУВС, 2014 – 192 с.

Додаткова:

1. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. К.: ФОП Нічога С.О. 2020 – 196 с.

2. Максимова Н.Ю. Безпека життєдіяльності: Соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії: Навчальний посібник /Н.Ю.Максимова. К.: Либідь, 2006. 328 с.
3. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. К., 2014 – 136 с
4. Капранов С. В. Вплив активного і «пасивного» куріння на емоційний стан і розумову працездатність старшокласників. Довкілля та здоров'я. 2015. №1. С.19–22.
5. Лазаренко В. І. Теоретичні основи профілактики та корекції соціальних відхилень : навч. посіб. Д.: РВВ ДНУ, 2009. 52 с
6. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч. посібник / І. М. Трубавіна. К. : ДЦССМ, 2013. 132 с.
7. Москаленко В. Залежність - родинна хвороба. Київ : Сучасна психологія, 2022. 416 с.
8. Уркаєв В. С. Психокорекція ігрової адиктивної поведінки в осіб раннього юнацького віку. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 «Медична психологія». Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2021. 323 с